

РЕЦЕНЗИЯ

на представените трудове за участие в конкурс за академичната
длъжност ДОЦЕНТ, обявен от ЮЗУ „Неофит Рилски” в ДВ., бр.

63/01.08.2025 г.

Рецензент: доц. д-р Майя Василева, Департамент
„Средиземноморски и източни изследвания“, НБУ, София

Кандидат: гл. ас. д-р Александър Порталски, катедра „История“,
ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград

Д-р Александър Порталски е добре познат на колегията, която се занимава със стара история – на българската, а и на голяма част от международната. Той е сред малкото български историци, които работят по проблемите на древна Анатолия и не веднъж е представял своите изследвания на международни форуми.

Всички представени трудове – статии, доклади и публикуван хабилитационен труд-монография, са по темата на конкурса, разискват важни въпроси и могат да бъдат рецензирани. Ще започна с монографията, тъй като тя съдържа основните приноси на автора.

Хабилитационният труд на А. Порталски „Балкано-анатолийската общност в древността“, Изд. ПроВиас, София 2025, ISBN 978-619-92562-7-5 представлява осмисляне на ново, много по-високо ниво на достигнатото от него в предишните му дирения. Макар той скромно да се отказва от определението „синтез“, мисля, че точно това прави в настоящата монография. Синтез на по-високо ниво на достигнатото въобще в старата история или – в старата история на Източното Средиземноморие. От цялата работа лъха огромна ерудиция и умение за аргументирана защита на представените тези.

Още в предговора, в който авторът изяснява мотивацията, методологията и етапите, през които преминава изследването, той прави преглед на теоретичната литература в областта на история на културата и тезите, които ще оспори или надгради.

Първа глава „В търсене на общността“ е изцяло посветена на обосноваването на термина, въведен от него – Балкано-анатолийска общност. Направен е задълбочен анализ на досега използваните термини в българската историография. Не съм чела по-добро вникване в *Микенска Тракия* и *Орфическа Тракия* и аргументация за използването им след работите на техния създател Александър Фол. В повечето случаи следващите поколения изследователи критикуват тези означения или изцяло ги игнорират, поради неразбиране и заради необходимостта от по-голямо интелектуално усилие.

Порталски избира само думата „общност“, без допълнителни пояснения и смислови натоварвания. Но тя е историческа, защото се проследява в определен хронологически период – от към края на III или началото на IV хил. пр. Хр. до ранното християнство, и географски – на Балканите и в Анатолия. Същността, съдържанието, което изпълва тази общност, се определя от икономиката, вярата и култовите места.

В конспективен вариант тук Порталски представя идеите си, които ще разгърне в Трета глава, за икономиката и съжителството на различните държавни/властови устройства в общността. Отново в традицията на Александър Фол за философското осмисляне на историческия процес, за ставането на историята, А. Порталски възприема идеята на Карл Ясперс за Осевото време, в което се разполагат върховите достижения на Балкано-анатолийската общност, чиито резултати са видни и днес (т.е. 800 – 200 г. пр. Хр.).

В края на тази глава авторът обосновава и приемането на метода спирална ретроспекция, която му дава възможност да прави паралели в географския обхват на общността, но през по-късни периоди, за които има повече сведения. И той ги прави активно в следващите глави, най-вече по отношение на природните условия на общността, демографските процеси и търговските пътища.

Втората глава е посветена на природните условия, в които се развива Балкано-анатолийската общност. След преглед на античните представи за климат и климатични зони, Порталски проследява и изследванията в по-ново време, за да установи, че Балкано-анатолийската общност се намира в благоприятен климат и много добри условия за отглеждане на растителни култури и домашни животни. По подобен начин изглеждат и сведенията за демографската структура и изменения в общността – няма катастрофални промени, с които общността да не може да се справи. Завидно е познаването от автора на съвременната литература по проблеми, които са далече от историята и археологията.

Третата глава на монографията, „Икономическата база на Балкано-анатолийската общност“, представлява центърът на изследването и, според мен, най-приносните обобщения на автора, които се отнасят до старата история въобще. Той се вписва в съвременната дискусия за характера и особеностите на елинския полис. В самата Гърция се виждат разлики в политическите форми, традиционно свързвани с Аристотеловото разграничение *полис/етне*. Но изглежда нюансите са повече. Порталски постулира *ойкосът* като основен елемент в икономиката на общността и който изглежда добре се вписва и в полисната система, и в етносните държави. Именно изчерпването на капацитета на ойкоса води до напускане на гражданите и влизането на полиса в етносна среда – същността на колонизацията.

Определен принос авторът има и при разглеждането на ранното монетосечене, също появило се в Балкано-анатолийската общност. Електроните монети се оказват умишлено създадени от тази сплав, докато златните и сребърните монети предполагат царски/властови контрол върху теглото и чистотата на метала, при първоначално предпочитание на сребърните монети. Появата на монетите ускорява многократно историческия процес в Балкано-анатолийската общност. В полисната среда се създава пазарът от свободни производители и търговци.

Четвъртата глава, „Азбучната писменост – друг феномен на Балкано-анатолийската общност“, се занимава с друго изобретение, случило се в общността – появата на азбуките – не само на гръцката. Може да се каже, че I хил. пр. Хр. е времето на азбучните писмености, които също ускоряват и демократизират процеса. Всички те произлизат от прото-синайската, като фригийската вероятно е едновременно с гръцката. Колонизацията довежда до създаването на търговско койне и налага гръцкия език за нуждите на търговията, а впоследствие и на дипломатията, науката и т.н.

Петата глава „Вярата в Балкано-анатолийската общност“ е втората най-приносна глава на монографията. Първата част на този текст анализира представата за вярата в общността. Наблюдаваната вяра в Тракия е описана от „другия“, от литературните елини. Но за разлика от елинските представи за вярванията на други народи, за които са изградени главно литературни конструкции, траките се превръщат в „в близкия друг“. Порталски очертава типологически социално-политически паралели между елинския полис и тракийските много държави. Траките „възпроизвеждат един и същ тип социо-културно живеене“, което А. Фол би нарекъл „пайдейа“. И тук следва аргументираното позоваване на тракийския орфизъм, който може да се извлече от елинските извори, именно заради този паралелизъм, струящ още от Микенска Тракия и от който произтича обосноваването на претенцията

за власт. Оригинална идея на Порталски, с която някои сигурно няма да се съгласят, е становището, че „траки е *“terminus technicus”*, който описва различните етноси, сред които пребивават елините, за да оформят заедно Балкано-анатолийската общност“. Според автора „народностното ниво на вярата“ е основата за „общото в общността“.

Втората част на тази глава е свързана с култовите места като А. Порталски надгражда вече утвърдената идея за *топоси* на вярата. Топосите на вярата са местата на теофанията (богопоявата) и те се сакрализират не само с ритуала, но и в определена околна среда и от природните дадености. Те са сходни в Балкано-анатолийската общност, което определя в голяма степен и сходствата във вярата. Авторът много сполучливо използва термина на Мишел Фуко „хетеротопия“ – „реалните места, в които се разиграват утопиите на обществото“ със съответните обреди. Към 9 – 8 в. пр. Хр. полиското мислене започва да свързва сакралните култови места с архитектура. Бих казала – дори и по-късно – тогава са само първите изолирани опити.

Разсъжденията върху аристократичния *етос* от Микенска Гърция насам, който се наблюдава по-дълго в Тракия и в Анатолия, дава възможност на Порталски много сполучливо да обоснове теоретично появата на големите надгробни могили с гробници в това пространство в определен исторически период. Иначе, насипани могили над гробове има още от бронзовата епоха (не малка дигресия на автора). Отново се привеждат и икономическите аргументи, които стоят зад възможностите за такива грандиозни съоръжения. Според А. Порталски, култовите места рядко се местят, а историческите му препратки достигат до Средновековието.

Последната част на Пета глава е изцяло приносна. Тя разглежда няколко примера, т.е. *case studies*. Крит е осеян с пещерни и планински

святилища. Порталски е избрал две малко познати пещерни святилища – Мелидони – святилище от преддворцовия период, и Идеон Андрон в близост до селище/вила съществувало между 1600 и 1400 г. пр. Хр. Тези ранни святилища дават основание да се сравнят с подобни в Тракия, особено с високопланински култови места, например в Пирин, където преди десетилетия никой не е предполагал тяхното съществуване. Приведени са и други примери от критски планински святилища, за да достигне авторът до извода, че „Крит дава началото на много културни реалии в Балкано-анатолийската общност“. С течение на времето пещерите и планинските/скалните святилища се сливат, а пещерите често са място на оракули.

Третият пример са пещерите край Хераклея Понтийска, където античните автори поставят входа към подземното царство. Приносно е съотнасянето на тяхното описание с написаното от Квинт от Смирна, автор от късния 4 в., който вероятно е посетил „входа“ към света на мъртвите и описанието му показва действие на святилището до късно време. Приносна е и хипотезата на А. Порталски, че намерените множество тежести за стан в пещерните святилища са свидетелство за наличие на станове и култово тъкане на дреха за статуята на божеството.

Заклучението обобщава изводите на автора в монографията и ревизира наслагваната с десетилетия идея за противопоставянето елини – варвари, полис – етнос, полиси – империи. Приносен е изводът на Порталски, че „оцеляването и развитието на феномена елински полис е възможно само в средата на Балкано-анатолийската общност, в която разликата между полисното и етносното живеене е доста по-размита, отколкото се смяташе досега“. И тук не липсват препратки към по-нови и съвременни епохи.

В целия труд личи много добрата информираност на автора в научни области извън историята и археологията – в икономиката, стопанската история, демографията и климатологията. Препратките му към Средновековието и модерните времена са много сполучливи и уместни. За съжаление е, че при такъв опит в теренни изследвания на множество култови обекти в Тракия и в Анатолия, Порталски не довежда и не анализира и други примери от общността. Но, както сам признава, те вероятно ще останат за друга публикация.

Кандидатът за академичната длъжност „доцент“ Александър Порталски има необходимия брой публикации по темата на обявения конкурс – в издания, отразени в международните база данни, в реферирани и нереферирани издания. Те са в няколко проблемни кръга – в някои от представените в монографията: социална, икономическа и стопанска история на обществата в западна Мала Азия. Също така – по проблеми, свързани с историята на Лидия, на района около Проливите (Хелеспонта, Салмидесос), на скално-изсечени светилища в Тракия, както и статии в съавторство върху по-ранния култ при два манастира в днешна Турция; две статии в съавторство за отглеждането на лозя и за древните вина в Тракия и една самостоятелна по същата тема. Публикациите му върху конкретни обекти обикновено са посветени на малко известни паметници или предлагат изцяло нов поглед към тяхната интерпретация. С особен принос са статиите му за елинското проникване в Понта, за елинската колонизация и Лидия, както и тази посветена на Дионисий Византийски. Не по-малко важни са обобщенията му за теренните проучвания в Турция и Гърция.

Научните приноси са коректно отразени в представената справка. Кандидатът е изпълнил минималните национални изисквания и допълнителните изисквания на ЮЗУ „Неофит Рилски“ за длъжността „доцент“. Аудиторната преподавателска натовареност на Александър

Порталски надхвърля минималните изисквания. Чел е и чете курсове по стара история, тракология, история на древния изток, култура на древна Гърция, култура на древна Югоизточна Европа, тракийско изворознание и др. А. Порталски, в сътрудничество с колегите си е организиран множество пътуващи семинари за студентите в България и в Турция.

Монографията и останалите публикации са по направлението на конкурса. В тях няма установено плагиатство.

Въз основа на всичко казано до тук и тъй като д-р Александър Порталски е единственият кандидат в обявения конкурс, с пълна убеденост предлагам на уважаемото жури да препоръча назначаването му на академичната длъжност „доцент“.

доц. д-р Майя Василева

София,

14 ноември 2025 г.

REVIEW

of the works submitted for participation in a competition for the academic position DOCENT, opened by “Neofit Rilsky” South-Western University, announced in State Gazette, issue 63/01.08.2025

Reviewer: Associate Professor Maya Vassileva, Ph.D., Department of “Mediterranean and Eastern Studies”, NBU, Sofia

Candidate: Assistant Professor, Alexander Portalsky, Ph.D., Department of “History”, “Neofit Rilsky” South-Western University, Blagoevgrad

Dr. Alexander Portalsky is well known in ancient history academia: to the Bulgarian colleagues as well as to many foreign scholars. He is among the very few Bulgarian historians who work on ancient Anatolia and has often presented his research at international forums.

All works submitted by him – articles, papers and the published habilitation monograph comply with the subject of the competition, deal with serious topics and are appropriate for reviewing. I shall start with the monograph as it represents the author’s major contributions.

In his habilitation work “Balkan-Anatolian Community in Antiquity”, ProVias Publishing House, Sofia 2025, ISBN 978-619-92562-7-5, Portalsky brings at a new higher level his previous research. Although he shyly denies the definition “synthesis”, I believe he is doing exactly this by his new book. He synthesizes and upgrades the present achievements in Ancient History in general, and in Ancient History of Eastern Mediterranean in particular. The entire work impresses with a big erudition and skillful argumentation of the proposed theses.

As early as the introduction, where the author explains the motivation, methodology and the stages of his research, he reviews the theoretical literature on cultural history and the statements he will further argue against or upgrade.

The First Chapter “In Search of the Community” defines and defends the term introduced by the author, namely “Balkan-Anatolian community”. He makes a profound analysis of the terms so far used in Bulgarian historiography. I have never read a better understanding of *Mycenaean Thrace* and *Orphic Thrace*, and a better argumentation in favour of their use since the works of their author – Alexander Fol. Scholars of the next generations usually criticize sharply these terms, or simply ignore them because of incomprehension and need for a greater intellectual effort.

Portalsky chooses the word “community” only, without any further semantic loads. However, it bears historical meaning as it can be followed in a certain period: from the late 3rd or early 4th millennium BC to early Christianity. Its geographical meaning is also defined: the Balkans and Anatolia. The essence, the substance that fills in this notion is exemplified by economy, faith and cult places.

In a concise form, Portalsky here introduces his ideas, which will be fully developed in Chapter Three: about economy and co-existence of different state/power formations in this community. Following Alexander Fol’s tradition about the philosophical reassessment of the historical process, A. Portalsky adopts Karl Jaspers’ idea about the Axial Age, in which the greatest achievements of the Balkan-Anatolian community occurred, and whose results are still visible today (i.e. 800 – 200 BC).

At the end of this chapter, the author argues in favor of the spiral reconstruction method, which allows him to draw parallels within the area of the community, nonetheless referring to later periods, for which the evidence is more abundant. In addition, he fully takes advantage of this method in the next chapters, especially when discussing community natural environment, demographic processes and trade routes.

The Second Chapter explores the natural environment of the Balkan-Anatolian community. After the review of the ancient notions about climate and

climatic zones, Portalsky considers more recent studies, only to conclude that the Balkan-Anatolian community had a quite favorable climate for agriculture and stockbreeding. Data on demographic structure and changes demonstrates likewise advantageous conditions for the community: there was no catastrophic fluctuations, which it could not overcome. Author's acquaintance with modern literature on topics beyond history and archaeology is remarkable.

The third chapter of the monography, "The Economic Base of the Balkan-Anatolian Community", is the center of the study and, according to me, offers the author's best contributions in ancient history research in general. He joins modern discussion on the features and peculiarities of Greek polis. One can follow the differences in the political forms in Greece itself, traditionally associated with Aristoteles' distinction *polis/ethne*. However, the variety of nuances seem to have been greater. Portalsky states that the *oikos* was the basic element in the community's economy, which would fit well both into the polis system and in the ethnic state. It was just the exhaustion of the *oikos*' capacity that provoked citizens to leave, and thus the polis entered ethnic environment, which was the essence of colonization.

One should acknowledge the author's contribution in discussing early coinage, which also appeared in the Balkan-Anatolian community. Electron coins turned out to be produced of purposely-created alloy, while gold and silver items supposed royal/power control of the weight and purity of the metal. Initially silver coins were preferred. The emergence of coinage significantly accelerated the historical process in the Balkan-Anatolian community. The market of free producers and traders was created in the polis world.

The Fourth chapter, "The Alphabetic Script – Another Phenomenon of the Balkan-Anatolian community", deals with another innovation that happened amidst the community: the appearance of the alphabets, and not only of the Greek one at that. One can say that the 1st millennium BC was the time of the alphabet scripts, which also accelerated and democratized the process. All of them

stemmed from the Proto-Sinaitic one, and the Phrygian alphabet now seems to have been synchronous with the Greek. Colonization led to the creation of a trader's koiné, which imposed the Greek as the language of trade and later on – of diplomacy, science, etc.

The Fifth Chapter, “Faith in the Balkan-Anatolian Community”, is the second most important part of the book. The beginning of this text analyzes the concepts of faith in the community. The literate Hellenes, “the other”, described the faith observed in Thrace. However, in contrast to the Greek ideas about the beliefs of other peoples, which were described by mainly literary constructs, the Thracians turned into “the near other”. Portalsky outlines socio-political typological parallels between the Greek polis and the numerous Thracian states. The Thracians “reproduced one and the same type of socio-cultural life”, which A. Fol would have probably termed “*paideia*”. Here the well-grounded reference to Thracian Orphism follows, which could be traced down in Greek literary texts exactly because of this parallelism, that has streamed down since Mycenaean Thrace and which reasoned the power claim. The statement that “the Thracians was a “terminus technicus”, which described the various *ethnoses* among which the Greeks lived to form together the Balkan-Anatolian community” is Portalsky’s original idea, which some might not accept. “The people’s level of faith” was the binding of the community according to the author.

The second part of this chapter is devoted to the cult places, as A. Portalsky upgrades the already established idea about the *topoi* of faith. These *topoi* of faith were the places of theophany (divine appearance) and they were made sacred not only by the ritual but by the environment and the natural forms. These were similar in the Balkan-Anatolian community and thus, defined the similarities in faith. The author successfully uses Michel Foucault’s term “heterotopy”: “the real places where society’s utopias were played” by the respective rites. By the 9th -8th century BC the polis thinking has started to associate the sacred cult places

with architecture. I would say even later; only isolated examples occurred at that time.

The theoretical argumentation of the appearance of big tumuli covering tombs in the area in a certain period is due to the discussion, which Portalsky presents on the aristocratic ethos since Mycenaean Greece, which can be observed in Thrace and Anatolia in later times as well. Otherwise, burial mounds over graves have been piled up since the Bronze Age (not a small digression of the author). The economic arguments explaining the affordability of such a big constructions are put forward by A. Portalsky. According to him the cult places rarely changed and his historical references reached as far as the Medieval Ages.

Many contributions can be find in the last part of Chapter Five. It discusses several examples, the so-called *case studies*. The island of Crete is full of cave and mountain sanctuaries. Portalsky has chosen two less known cave sanctuaries: Melidoni, a pre-palace sanctuary, and Ideon Andron, near a settlement/villa which functioned between 1600 and 1400 BC. These early sanctuaries offer the opportunity for comparisons with similar sites in Thrace, especially high mountain sites, in the Pirin Mountain for example, where nobody suspected the existence of such sites several decades ago. Other examples of Cretan peak sanctuaries are cited as well, as the author concludes that “Crete gave the beginnings of many cultural *realia* in the Balkan-Anatolian community”. Cave and mountain/rock-cut sanctuaries merged in the course of time, while the caves became oracular places.

The third example is furnished by the caves at Heraclea Pontica, where the ancient authors placed the entrance to the Nether world. Author’s contribution is the comparison and association of their description with the text of Quintus Smirnaeus, a writer of the late 4th century AD, who seems to have visited “the entrance” to the world of the dead and his account bear evidence to the function of the sanctuary until later times. A. Portalsky’s hypothesis that the great number

of loom weights discovered in cave sanctuaries attest to real looms and cultic weaving of clothing for the divinity is also a contribution.

The conclusion summarizes the author's concepts presented in the monograph and revises the decade-old idea of the opposition Hellenes – barbarians, polis – ethnos, poleis – empires. The conclusion that “the survival and the development of the phenomenon of Greek polis was possible only in the milieu of the Balkan-Anatolian community where the difference between life in the polis and life in the ethnos was much more attenuated than previously thought” is also a significant contribution of Portalsky's. References to later and modern times have here been made as well.

The author's knowledge about scientific fields beyond history and archaeology is evident in the entire work: in economics, history of economy, demography and climatology. His references to Medieval Ages and modern times are very appropriate. It is a pity that Portalsky did not consider and analyze more examples of cult sites as he has a great experience in surveys of such places both in Thrace and in Anatolia. However, as he himself admitted, these would be the subject of a future publication.

Dr. Alexander Portalsky, the candidate for the academic position “docent” has published a sufficient number of works on the topic of the announced competition. These are publications referenced in the international database, as well as in non-referenced editions. They cover several subject fields, some of them discussed in the book, like social and economic history of the societies in the Western Asia Minor, but also works on the history of Lydia, of the area around the Straits (the Hellespontus, Salmidessos), the rock-cut sanctuaries in Thrace, as well as a couple of co-written articles on the earlier cult at two monasteries in the present day Turkey; two co-authored articles regarding the growing of vines and the ancient wines in Thrace. His articles devoted to specific places and monuments usually discuss little known and understudied sites, or offer a fresh insight into their interpretation. Portalsky's publications on the Greek emergence

in the Pontus, the Greek colonization and Lydia, as well the one on Dionysios of Byzantium are of special interest and bear a significant contribution. No less important are his summaries of the field surveys in Turkey and Greece.

His scholarly contributions are correctly listed in the submitted document. The candidate has fulfilled the national minimal requirements for the position of “docent” as well as those supplemented by the “Neofit Rilsky” South-Western University. Alexander Portalsky’s teaching horarium exceeds the minimal requirements. He had and still has courses in Ancient History, Thracology, History of the Ancient Near East, Culture of Ancient Greece, Culture of Ancient South Eastern Europe, etc. A. Portalsky, together with his colleagues, organized a number of travelling seminars for the students in Bulgaria and in Turkey.

The monograph and the rest of the publications are in the field of the announced competition. No plagiarism has been discovered.

On the grounds of the above said, and as Dr. Alexander Portalsky is the only candidate, it is my firm conviction that the esteemed Jury should recommend him for the academic position “docent”.

Assoc. Prof. Dr. Maya Vassileva

Sofia,

November 14, 2025